Kazimierz Przerwa-Tetmajer

Zbliżenia

Prace Naukowe
Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
nr 1948

Jan Jakóbczyk

Kazimierz Przerwa-Tetmajer
Zbliżenia

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego – Katowice 2001

Redaktor serii: Historia Literatury Polskiej
Jerzy Paszek

Recenzenci
Alina Brodzka-Wald
Andrzej Z. Makowiecki

Spis treści

Wstęp 7

I. Poeta pokolenia czy gwiazda sezonu? 13
Nicowanie terminów 13
„Świadkowie" i „promotorzy" sławy 19
O dobre z czytelnikiem porozumienie 31
W stronę rozmowy 35
W roli „piewcy Tatr" 40
W cieniu 45
Aneks: 48
U obcych 48
Odczytany przez Wykę 51
Na scenie i planie filmowym 53

II. Sto sonetów 59
Nieco historii 59
Młodopolska sonetomania 61
Sonetowe cykle: konstelacje 64
Z Mickiewiczem 69
Pod presją kulturowych symboli 73
W parach 77
I pojedynczo 80
Dlaczego sonety, dlaczego w zespole? 81

III. Tetmajer czyta Słowackiego 83
Cudze czy własne? 83
Illa i *Anhelli* 89
W Szwajcarii i *Qui amant...* (*Którzy kochają*) 93
Zawisza Czarny i *Zawisza Czarny* 96
Niespłacone wierzytelności 99

IV. Figlarz – satyryk – kłótnik 104
O figlach 104
Gry, zabawy i złośliwostki 115

O satyrze „gromiącej" 119
O „kłótniach" i kłótniach 123
Aneks: Tetmajer sparodiowany 129

V. O powieści o-powieści 132
Kłopotliwych trzy tysiące stron 132
Śladami krytyki 137
Cień Sienkiewicza? 147
Z perspektywy *Walki* 151
„Ferdydurkiczna" powieść? 159

VI. Przypadki tekstologiczne 165
Wstępne uwagi 165
Moderowanie *Poezji Serii I* i *II* 166
Tytułowe roszady 168
Rewolucja: przed cenzurą i po cenzurze 170
Przypadki *Panny Mery* 174

Zakończenie, czyli słowo o melancholii 178

Indeks nazwisk 183

Zusammenfassung 189
Summary 190

Wstęp

Chciałem napisać monografię twórczości Kazimierza Tetmajera. I nie kusił mnie spór z prześmiewcami oraz burzycielami wszelkich uproszczeń historii literatury, ufundowanych na kategoriach ciągłości, totalizacji, obiektywizmu czy struktury. Teza zaś o modelowaniu i kreowaniu fikcji ładu w akcie poznawczym historyka literatury (czytelnika?!), aczkolwiek w znacznym stopniu mi bliska, nie mogła być przecież usprawiedliwieniem stworzenia fikcji monografii[1]. I tak: pycha niedoszłego monografisty została skutecznie powstrzymana przez opór rzeczywistości, czyli zwątpienie w możliwości monograficznej, powiedzmy wprost – uzurpacji i trudną do ogarnięcia, bo różnorodną i w niemałych obszarach słabo rozpoznaną twórczość Tetmajera.

Zapewne historia kapryśnych wyborów przedmiotu zainteresowań historyków literatury polskiej znajdzie kiedyś swego dziejopisa. Tymczasem odnotuję, że bodaj najbardziej reprezentatywny (w znaczeniu „typowy" i pierwszoplanowy) poeta Młodej Polski, autor, uznanego przez wielu czytelników za arcydzieło, cyklu *Na Skalnym Podhalu* – od ponad półwiecza spotyka się, mówiąc eufemistycznie, z nader umiarkowanym zaciekawieniem literaturoznawców; dość stwierdzić, że proponowana tu książka jest na dobrą sprawę pierwszą w tej dziedzinie[2]. Z reguły twórczość Tetmajera

[1] O kontrowersjach związanych z monografią, dyskursem historycznoliterackim i różnicą między monografią a syntezą historii literatury zob. T. Walas: *Czy jest możliwa inna historia literatury?* Kraków 1993; także: M. Zaleski: *Jak możliwa jest dziś historia literatury*. W: *Z perspektywy końca wieku. Studia o literaturze i jej kontekstach*. Red. J. Abramowska, A. Brodzka. Poznań 1997, s. 47–61; K. Kasztenna: *Z dziejów formy niemożliwej. Wybrane problemy historii i poetyki polskiej powojennej syntezy historycznoliterackiej*. Wrocław 1995.

[2] Przypomnieć wszakże trzeba popularne, o edukacyjnym charakterze opracowanie A. Mazanowskiego: *Kazimierz Przerwa-Tetmajer*. Lwów–Złoczów [1911]. Książkę biograficzną o Tetmajerze napisała K. Jabłońska: *Kazimierz Tetmajer. Próba biografii*. Kraków 1969 – jest to pozycja podstawowa i nieprzeceniona dla każdego badacza również twórczości młodopolskiego poety. Znaczne korzyści poznawcze przynosi zredagowana przez K. Jabłońską książka wspomnieniowa: *Miałem kiedyś przyjaciół... Wspomnienia o Kazimierzu Tetmajerze*. Oprac. K. Jabłońska. Kraków 1972. Po sprowadzeniu prochów poety

stanowiła rezerwuar pożądanych cytatów, spełniała rolę sugestywnego świadectwa potwierdzającego tę czy inną tezę znawców literatury Młodej Polski: pokoleniowych rozczarowań i melancholii (K. Wyka)[3]; pustki i otchłani wypełniającej tę literaturę (M. Podraza-Kwiatkowska)[4]; młodopolskich mitów miłości (W. Gutowski)[5]; „pejzażu człowieka" złożonego z duszy i ciała (M. Stala)[6]; „tatrzańskiej szkoły" w literaturze sprzed stu laty (J. Kolbuszewski)[7]. „Samodzielnym" bohaterem historycznoliterackich komentarzy bywał rzadko; ich przegląd dowodzi, że twórczość pisarza, by nie zaginąć w mrokach niepamięci, lodowatej obojętności – potrzebuje wiernych „promotorów"[8], a pożytek mogą także przynieść, choćby wbrew zamiarom, ekspresje nieugiętych zoilów (mam na myśli głównie skandale, w które się uwikłał). Wskazuje też na charakterystyczne prawidłowości: koncentrację publikacji w określonych latach, zgodnie z jubileuszowym rytmem – w roku 1912, 1931, 1937, 1948 i 1965[9]. Nieodmiennie wdzięczną pamięć o pisarzu zachowywali Podhalanie.

z Warszawy do Zakopanego w roku 1986 zorganizowana została okolicznościowa sesja naukowa, której efektem okazała się broszurka: *Między Tatrami a niebem. Studia o Kazimierzu Przerwie-Tetmajerze wygłoszone na sesji w Ludźmierzu 14 czerwca 1986 r.* Nowy Sącz 1987. Funkcję „monograficznych zarysów" pełnią w tej sytuacji wstępy do wydań Biblioteki Narodowej: J. Krzyżanowski: *Wstęp* do: K. Tetmajer: *Poezje wybrane*. BN I 123. Wrocław 1968; J. Kolbuszewski: *Wstęp* do: K. Tetmajer: *Na Skalnym Podhalu. Wybór*. BN I 290. Wrocław 1998.

[3] Liczba cytowań Tetmajera w studium K. Wyki *Modernizm polski* (Kraków 1959) sięga kilkudziesięciu pozycji i jest porównywalna jedynie z cytowaniami Przybyszewskiego i Brzozowskiego.

[4] Jest niewątpliwie jednym z głównych bohaterów i wdzięcznym dostarczycielem argumentów w rozprawie M. Podrazy-Kwiatkowskiej: *Pustka – otchłań – pełnia. Ze studiów nad młodopolską symboliką inercji i odrodzenia*. W: Eadem: *Somnambulicy – dekadenci – herosi. Studia i eseje o literaturze Młodej Polski*. Kraków 1985, s. 29–78.

[5] Również studium W. Gutowskiego: *Nagie dusze i maski. (O młodopolskich mitach miłości)* (Kraków 1992) potwierdza prawidłowość, że niezawodnie Tetmajer (i Przybyszewski) „dostarczy" reprezentatywnych i symptomatycznych dla swego czasu argumentów, pożądanych cytatów.

[6] Por. M. Stala: *Pejzaż człowieka. Młodopolskie myśli i wyobrażenia o duszy, duchu i ciele*. Kraków 1994 (tu: rozdz. II: *Ponad przepaścią*).

[7] J. Kolbuszewski jest autorem licznych rozpraw na temat tatrzańskiej twórczości Tetmajera; wymienię najbardziej znaczące: rozdział monografii *Tatry w literaturze polskiej. Część I (1805–1888). Część II (1889–1939)*. Kraków 1982 – *Poetyckie Tatry Kazimierza Tetmajera*; *Na Skalnym Podhalu Kazimierza Tetmajera. Próba nowego odczytania*. W: *Góry – literatura – kultura*. Red. J. Kolbuszewski. T. 1. Wrocław 1996; *Tatry w twórczości Kazimierza Tetmajera*. W: *Między Tatrami a niebem. Studia o Kazimierzu Przerwie-Tetmajerze...*

[8] Taką rolę odgrywali nieco młodsi od poety J. Lorentowicz i A. Grzymała-Siedlecki, w ostatnich zaś dziesięcioleciach zasługi w tej mierze mieli przede wszystkim K. Jabłońska oraz J. Krzyżanowski, K. Wyka, J. Kolbuszewski, M. Podraza-Kwiatkowska i J. Zacharska.

[9] Zob. *Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut". Literatura pozytywizmu i Młodej Polski*. Oprac. pod kier. Z. Szweykowskiego i J. Maciejewskiego. T. 16, cz. 1. Warszawa 1972, s. 80–85. Wynika z tych zestawień, że w roku 1912 opublikowano ok. 40

Może i nietrudno dociec przyczyn tej wstrzemięźliwości znawców literatury. Wszak sam Tetmajer miał o sobie powiedzieć, że jest „umarłym poetą", a upodobanie do nekrofilii, aczkolwiek przydarza się historykom literatury[10], to nie jest jednak aprobowaną normą. Sens wysiłku historyka literatury (także: interpretatora, czytelnika) – chcę w tę oczywistą prawdę wierzyć – nie sprowadza się do odkurzania staroci oraz ponownego układania ich na półce, ale ożywiania tego, co wydawało się już obumarłe. Czas podejrzliwości wobec każdego dyskursu, eksponowania różnic kosztem spójności i całości – nie sprzyja, rzecz jasna, monograficznym ambicjom i zamiarom, nie sprzyja też układaniu z fragmentów kompozycji, z której by się wyłonił „wizerunek" Kazimierza Przerwy-Tetmajera. Nie sprzyja, bo w końcu rozumienie-interpretowanie literatury zdeterminowane jest przez różnorodne, nieusuwalne aporie. Ale to właśnie ów „wizerunek" cierpliwie składany z drobin śladów przeszłości, zapisów o różnym stopniu wiarygodności i zmiennej modalności – jest bodaj najciekawszy. Poszukiwać więc zamierzam „Tetmajera" ukrytego w piśmie (pismach). Ryzykując arbitralność rozpoznań i wyborów, godząc się na kompromisy, które obniżać będą poziom entropii opisywanego układu i tym samym oddalać się od mitycznej „prawdy", wygładzać i retuszować konterfekt Tetmajera („Tetmajera"?). Nie monografia zatem[11], lecz „zbliżenia"!

Słowo więc o ograniczeniach. Ukonstytuowała się hierarchia utworów Tetmajera: gdzieś na szczycie *Na Skalnym Podhalu* i zapomniane, głęboko w podziemiach ulokowane (skazane na potępienie) tzw. powieści współczesne; poezja zaś, usytuowana pośrodku, niejednokrotnie pomawiana o wszelkie grzechy główne młodopolszczyzny[12], przywoływana na okoliczność nomotetycznych zamierzeń znawców liryki sprzed stu lat – oczekuje nadal odczytania respektującego jej „idiolektyczność", tego szczególnego momentu przełamywania modnej lirycznej dykcji w ekspresję „ja" doświadczonego i poszukującego, „raptularz" intymnych wyznań, jakim, nie bez potknięć i nawrotów do zużytych klisz, staje się z czasem ta liryka. Re-

not, artykułów okolicznościowych oraz studiów z tytułu i przy okazji jubileuszu 25-lecia pisarskiej aktywności Tetmajera. Podobny rezultat osiągnięty został w roku czterdziestopięciolecia, a pięć lat potem, w 1937 roku było już publikacji 20. W okresie powojennym dwukrotnie Tetmajer wzbudził zainteresowanie: po opublikowaniu artykułu *Panicz ludźmierski* (1948), autorstwa A. Grzymały-Siedleckiego, nastąpił „wysyp" sprostowań i dopowiedzeń; okazją zaś szczególną (i, jak do tej pory, ostatnią) do „przypominania" twórczości poety była setna rocznica urodzin (1965, ok. 40 publikacji).

[10] Tę śmiałą tezę zasygnalizowała T. Walas: *Czy jest możliwa inna historia literatury?...*, s. 16.

[11] Ostatnio rodzaj tęsknoty za monografią, jeśli dobrze zrozumiałem, zadeklarował M. Głowiński (zob. *Wszystko o Chopinie*. „Teksty Drugie" 1999, z. 6, s. 71–74).

[12] Dobrym przykładem takiego „ustawienia" Tetmajera jest rozprawa J. Prokopa: *Żywioł wyzwolony. Studium o poezji Tadeusza Micińskiego*. Kraków 1978. Przykładowo, na s. 85 przeczytamy charakterystyczne dla strategii Prokopa zdanie: „Tetmajer jest cały naskórkiem, Miciński cały »trzewiami«."

spektowanie owej hierarchii i przywiązywanie wagi szczególnej do utworów Tetmajera tradycyjnie najwyżej cenionych wymagałoby przyjęcia „konfiguracji" obowiązującej w dotychczas opublikowanych komentarzach (zarysach monografii); najpierw poezja, potem „rzeczy górskie" i w końcu cała reszta, w której zmieszczą się powieści, nowele, dramaty oraz sygnały (w bibliograficznej postaci) o krytyce literackiej i publicystyce Tetmajera. Ten stan rzeczy prowokował albo zgodę na pasywne ustawienie się w bezpiecznych „koleinach" (i z obowiązku powtórzenie wielu rozpoznań), albo ryzyko wędrówki, której cele zdają się rozproszone.

Wybór tych dziedzin twórczości autora *Księdza Piotra*, o których słabo pamięta historia literatury – jest jedną z podstawowych przesłanek, decydujących o kształcie tej książki. Stąd szkic o powieściach, stąd próba opisania słabo rozpoznanego oblicza pisarza: figlarza, satyryka i kłótnika (rozdz. IV i V). W pierwszej kolejności wszakże o zjawisku znanym i uznanym, czyli o roli „poety pokolenia", przypisywanej Tetmajerowi, a stanowiącej o jego pozycji w historycznoliterackich syntezach. Co oznacza w istocie status „poety pokolenia"? Co kryje się za tą dostojną, ale zmumifikowaną i nieco zmurszałą już formułą? Jak odgrywał swą rolę autor *Końca wieku XIX* ? – pytania wskazują szereg wątpliwości, które próbuję tu wyartykułować i opisać. Rozdział II traktuje o „stu sonetach Tetmajera"; i chociaż na tle młodopolskiej sonetomanii nie jest to osiągnięcie (mam na myśli wyznacznik ilościowy) wyjątkowe, to, jak sądzę, warto przyjrzeć się postaci i funkcji tej czternastowersowej poezji w dorobku autora *Legendy Tatr*. Problematyka oryginalności, zapożyczeń, epigonizmu, dialogu z tradycją – to naturalnie fundamentalne kontrowersje, wyrażane przez Tetmajera niejednokrotnie nader impulsywnie. Pośród wielu „interlokutorów" tej twórczości, tego twórcy wybrałem Słowackiego. Ponieważ nie dostrzeżono dotychczas tego dialogu, ponieważ należy do najważniejszych „rozmówców", ponieważ osobliwie pierwszy i ostatnie utwory Tetmajera pozostają w cieniu poezji Romantyka. Końcowy zaś rozdział jest skromną przymiarką przedstawienia co bardziej interesujących tekstologicznych „przypadków" owej twórczości, której edytorstwo naukowe raczy nie zauważać. W tej mierze zaniedbania są największe.

Wędrówka, której cele są rozproszone – napisałem nieco wcześniej. Wszelako istnieje coś, co w zasadniczy sposób integruje prezentowane tu szkice i studia. To sfera wartościowania[13] i oceny. W liście do L. Rydla poeta pisał tak:

> „Ku niebu" drukowałem w „Słowie" – Sienkiewicz chwalił, twierdzi, że „zaraz w czytaniu znać pazury talentu"; to i orzeczenie Świętochowskiego w „Prawdzie", że w ostatnich czasach „największy talent okazali Dąbrowski, Rodziewiczówna i Tetmajer", sprawia mi wielką frajdę – recenzje, w ogóle dobrze, dość mi obojętne. Największą frajdę uczynił mi dodany w Tygod. Il. do recenzji portret, bo miło jest widzieć swoją małpiość w piśmie misternie skonterfektowaną. [...] A propos liryki, Jankowski twierdzi, że nie jestem lirykiem, ponieważ – znów sick – myślę „obrazami". Ciekawe pojęcie liryki i nieliryki. *Sfinksa* ktoś chlasnął.[14]

Aż pulsuje tu od ocen, porównań, cenzurek, szacunków. Zapewne ten rodzaj próżności trudno przypisać wyłącznie Tetmajerowi, ale bez wątpienia skala i natężenie presji wartościowania oraz ocen zdaje się przybierać postać obsesji. Rodzaj „przymusu aksjologicznego" (formuła Balcerzana), który w mniejszym bądź większym stopniu zniewala historyka literatury, w innym nieco kształcie, lecz z równym natężeniem dotyka pisarza-twórcę. Szczególniej pisarza, który tak intensywnie, jak Tetmajer, rejestruje (i rezonuje) bieżące wydarzenia literackie, który tak uparcie kreuje swój wizerunek wobec czytelników, wobec konkurentów-literatów oraz wobec, kto wie, może również przyszłych komentatorów swej twórczości. Skoro godzimy się z przekonaniem, że „aksjologia jest ontologią historii"[15], to tym bardziej uznać musimy jej „pretensje" do stanowienia bytowej podstawy literatury, złożonej przecież z „historii". Ów fragment listu do Rydla „anonsuje" nader ważny aspekt twórczości Tetmajera: jej osobliwe oczekiwanie na oceny, prowokowanie ich, zaczepno-odporne strategie, potrzebę (może przymus) dialogu, pasję polemiczną.

Nie łudził się bowiem autor *Melancholii*, że cierpliwe i spolegliwe oczekiwanie na oceny przyniesie sprawiedliwe wyroki. O dobre opinie trzeba zadbać. Pozycję w literaturze zdobywa się w walce, poprzez rywalizację i niejednokrotnie w ostrej konkurencji, a znaczenia rodzą się ze sporu z „cudzymi znaczeniami" – oto wiedza, którą posiadł Tetmajer-pisarz. Ujawnienie jej pozwala również – mam nadzieję – lepiej poznać twórczość tego nieskorego do pokory twórcy.

---

[13] Nie chodzi mi tutaj przede wszystkim o spory o wartości, choć przecież ten „układ współrzędnych" w zasadniczej mierze warunkował temperaturę ocen, lecz właśnie o sam fakt przymusu oceniania, zniewolenia swoistego przez oceny. O wartościach natomiast pisała B. Szymańska: *Spór o wartości w epoce Młodej Polski*. W: *Stulecie Młodej Polski*. Red. M. Podraza-Kwiatkowska. Kraków 1995, s. 9–20.

[14] List K. Tetmajera do L. Rydla z dn. 8 III 1895 r. Rękopis w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, sygn. 8906 II.

[15] Teza sformułowana przez E. Balcerzana: *Przymusy aksjologiczne*. W: *O wartościowaniu w badaniach literackich*. Red. S. Sawicki, W. Panas. Lublin 1986, s. 260. O spętaniu aksjologią, choćby przez naznaczony wartościami język potoczny, pisał M. Głowiński: *Badania literackie a język potoczny*. W: *O wartościowaniu w badaniach literackich...*, s. 179–195. Zob. także Idem: *Wartościowanie w młodopolskim dyskursie krytycznoliterackim*. W: Idem: *Ekspresja i empatia. Studia o młodopolskiej krytyce literackiej*. Kraków 1997, s. 193–236.

Indeks nazwisk

Abrahamowicz Danuta 50
Abramowska Janina 7
Adamczyk Danuta 173
Andriejew Leonid 56
Asnyk Adam 13, 18, 25, 26, 27, 31, 38, 62, 112
Arendt Hannah 156
Aresin Lykke 36
Arystofanes 57

Bachórz Józef 25
Balbus Stanisław 88, 100, 109, 132, 148
Balcerzan Edward 11
Baliński I. 55
Balmont Konstanty 109
Banasiak Bogdan 72
Banaszkiewicz Władysław 57
Banville Théodore 63
Baranowska Małgorzata 59, 69
Barthes Roland 147, 150
Bartoszewicz Kazimierz 116, 130
Baudelaire Charles 181
Baudrillard Jean 14
Beaupré Barbara 124
Bécu August 87
Bella-Horal Peter 22, 50
Berent Wacław 34
Bergson Henri 118
Bertrand Aloysius 181
Białoszewski Miron 31, 58
Bieńczyk Marek 180
Bińczycki Jerzy 58
Błoński Jan 59, 132, 151
Bolecki Włodzimierz 161
Bonaparte Napoleon 114, 143, 144, 149
Borowy Wacław 20
Bouffall Bronisław 108
Böcklin Arnold 73
Brandówna Erna 139
Brodziński Kazimierz 110
Brodzka Alina 7, 59, 153, 173
Brodzki Zbigniew 63
Brzozowski Stanisław 8, 38, 139, 149, 150
Brzozowski Korab Stanisław 61
Burton Robert 178
Burek Tomasz 153
Byron George Gordon 87, 88

Chmielowski Janusz 23, 38, 124, 138
Chmielowski Piotr 29, 39, 55
Cichowicz Stanisław 118
Cieślikowska Teresa 74
Czetwertyński Seweryn ks. 53

Danek Danuta 175
Dante Alighieri 59, 60
Dąbrowski Ignacy 11
Deleuze Gilles 72, 76
Detko Jan 29
Detweiler Robert 106
Dębicki Władysław Michał 111, 112
Dębicki Zdzisław 24, 84
Dębowska Izabela 97
Dmitruk Krzysztof 31
Dobrowolska Agnieszka 25
Dobrowolski Adam 24
Doliński Gustaw 93
Drogoszewski Aureli 20

Dulęba Maria 56
Duninówna Helena 46
Dürer Albrecht 180
Dzirytówna 54

Escarpit Robert 22
Eustachiewicz Lesław 53

Faleński Felicjan 18, 26
Farnese Allessandro 74
Fedowicz Maria Bożena 35
Feldman Wilhelm 16, 19, 56, 83, 124, 125, 126, 127, 128, 139, 170
Flach Józef 126, 139, 140, 160
Floryńska Halina 84
Folkierski Władysław 59, 62
Fredro Aleksander 54
Freud Zygmunt 179
Friedman Ignacy 23

Gabińska Maria 106
Gajkowska Cecylia 25
Galle Henryk 44, 104, 138, 139, 140, 160
G. (Gaifeinowa) 49
Gaszyński Konstanty 91
Gautier Teofil 82
Gąsiorowski Wacław 143
Gintler 57, 58
Gliński Kazimierz 139
Głowala Wojciech 138
Głowiński Michał 9, 11, 17, 133, 141, 142, 150, 181
Godyń Mieczysław 156
Goethe Johann Wolfgang 87
Gombrowicz Witold 160, 161
Gomulicki Wiktor 104, 143
Goszczyński Seweryn 42, 43, 84
Górski Artur 98, 106
Górski Konstanty Maria 84
Grabowiecki Sebastian 59
Graybner Stanisław 54
Grubiński Wacław 56
Gruszecki Artur 131
Grzędzielska Maria 64
Grzymała-Siedlecki Adam 8, 9, 53, 56, 139, 148, 159
Gutowski Wojciech 8, 37, 38

Hahn Wiktor 98, 100
Hennel Roman 131, 165
Hérédia José-Maria 63
Hiż Tadeusz 25, 28, 29
Hoesick Ferdynand 23, 27, 82, 83, 84, 85, 87, 93, 94, 100, 106, 109, 147
Homer 41
Horacy 100
Hugo Victor 87
Hultberg Peer 34
Humphrey Robert 142
Husserl Edmund 140
Hutnikiewicz Artur 27, 116

Immendorf I. 49
Inglot Mieczysław 104
Irzykowski Karol 17, 27, 32, 37, 56, 83, 102, 106, 138, 139, 180

Jabłonowski Władysław 140
Jabłońska Krystyna 7, 23, 26, 30, 39, 41, 45, 46, 47, 61, 82, 83, 84, 90, 93, 94, 97, 98, 106, 108, 109, 110, 113, 117, 124, 125, 128, 138, 147, 150, 182
Jabłoński Zbigniew 50
Jachimczak Krzysztof 36
Janion Maria 32
Jankowski Czesław 11, 26, 28, 104
Janowski Jarosław 44
Januszewski Tadeusz 21
Japola Józef 42
Jaracz Stefan 56
Jastrun Mieczysław 20
Jeske-Choiński Teodor 111, 174
Jodełka-Burzecki Tomasz 165, 174

Kaczkowski Zygmunt 158
Kampf L. 56
Kant Immanuel 69
Karłowicz Mieczysław 23
Karmańska Magdalena 84
Kasprowicz Jan 17, 18, 19, 20, 57, 61, 181
Kasztenna Katarzyna 7
Kenedy H. E. 50
Kępiński Antoni 178

Kiliński Jan 144
Klaczko Julian 65
Kleiner Juliusz 93, 98, 116
Kłosińska Krystyna 134
Kłosiński Krzysztof 161
Kochanowski Jan 20, 97, 100, 117
Koczorowski Stanisław Piotr 81
Kolbuszewski Jacek 8, 42, 43, 44, 65, 67, 81, 134, 165
Komendant Tadeusz 14,
Konopnicka Maria 18, 26, 27, 28, 62
Kopaliński Władysław 145
Koperska M. 30
Koreywo Bolesław 20
Kossakowski Józef 144
Kostecki Janusz 175
Kostkiewiczowa Teresa 36, 116
Koszyc W. 55
Kotarbińska Lucyna 23, 55
Kotarbiński Józef 55
Kowalczykowa Alina 25, 101, 103
Kozłowski Mieczysław Władysław 88
Krafft-Ebing Richard 54
Krasiński Adam 108, 110, 112
Krasiński E. 56
Krasiński Zygmunt 93, 113, 123
Krasnodębski Zdzisław 140
Kraszewski Józef Ignacy 13, 23, 25, 31
Krawczyński Piotr 124
Kridl Manfred 86, 92
Króliński Kazimierz 19
Krzywicki Ludwik 141
Krzyżanowski Julian 8, 30, 42, 43, 53, 84, 89, 100, 120, 151, 166, 167, 179, 180
Kubacki Wacław 70
Kurzawa Antoni 124
Kuźma Erazm 74
Kvapil Franciszek 22, 25, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 83, 96, 102, 112
Kwiek-Osiowska J. 30

Lalewicz Janusz 22
Lam Andrzej 32
Lange Antoni 18, 27, 61, 62, 82, 104, 111
Leconte de Lisle Charles Marie 63, 84
Leites Józef 57
Lemański Jan 44, 116
Lenczewski W. 57, 162
Leopardi Giacomo 84, 102
Lermontow Michaił 87
Leśmian Bolesław 20
Lewicki Zbigbiew 106
Lichański Stefan 63
Limanowski Mieczysław 56
Lipski Jan Józef 181
Lombroso Cesare 54
Lorentowicz Jan 8, 17, 18, 20, 56, 139, 157, 179
Loth Roman 61
Lubaszenko Edward 58
Lubaszewska Antonina 181
Lubertowicz Zygmunt 42, 43
Lutosławski Wincenty 27

Łempicka Aniela 42, 107, 165
Łepkowski Karol 113

Maciejewska Irena 153, 154
Maciejewski Jarosław 8, 128, 169
Maeterlinck Maurice 54
Magnuszewski Józef 22, 45
Makowiecki Andrzej Z. 151, 163
Małecki Antoni 98
Man Paul de 35
Marchlewski Julian 50
Marek C. 23
Markiewicz Henryk 110, 111, 112, 134
Marrené-Morzkowska Waleria 110
Massalski Ignacy Józef 144
Maternowa P. 50
Matuszewski Ignacy 44, 85, 139
Matuszewski Krzeysztof 72
Mazanowski Antoni 7
Mazurkiewicz Filip 163
Mencwel Andrzej 22, 38, 139
Michalik Jan 56, 57
Miciński Tadeusz 9, 20, 22, 121, 131, 141
Mickiewicz Adam 13, 25, 31, 52, 60, 62, 63, 64, 69, 70, 72, 86, 87, 88, 89, 95, 99, 111, 124, 132, 143

Mierzejewski M. 23
Mikołajczykówna Jadwiga 97
Miodyńska-Brookes Ewa 97
Miron (Michaux Aleksander) 26
Mniszek Helena 133, 163
Moles Abraham 141
Morawińska Agnieszka 180
Morawski Stefan 118
Morsztyn Andrzej 36, 60, 81
Mrazek Stanisław 54
Mrożek Sławomir 161
Musset Alfred de 87
Myron 73

Nasiłowska Anna 17
Nawrocki Władysław 116
Nelken Klaus 140
Neuman Irena 45
Niemen Czesław 23, 40
Niemojewski Andrzej 17, 139
Nowaczyński Adolf 32
Nowakowski Andrzej 73
Nowakowski Jan 96
Nowakowski Józef 137
Nowicki Franciszek 61
Nowiński Józefat 129
Nycz Ryszard 14, 81, 102, 109, 110, 111, 161

Ogiński Michał 144
Ong Walter J. 42, 43
Opacka Anna 60
Opacki Ireneusz 60, 61, 71
Orkan Władysław 24, 41, 139
Ortwin Ostap 24
Osiecka Agnieszka 23
Osterwa Juliusz 56
Owczarzewski Rajmund 106

Panas Władysław 11
Paszek Jerzy 163
Pawlik Ewa 85
Pawlikowski Tadeusz 138
Peretiatkowicz 105
Petrarka Francesco 59, 60
Piechal Marian 104
Pigoń Stanisław 41, 98
Platon 27
Podraza-Kwiatkowska Maria 8, 10, 18, 43, 66, 85, 118, 141, 175, 178, 180, 181
Poniatowski Józef 143
Popiel Magdalena 17
Poradowski S. B. 23
Potocki Adam 108
Potocki Antoni 16, 18, 20, 24
Potworowska 45
Prokesch Władysław 55, 96, 98
Prokop Jan 9, 22, 88, 141
Prokopiuk Jerzy 179
Próchnicki F. 21
Prussak Maria 155
Przesmycki-Miriam Zenon 18, 27, 59, 61, 81
Przybyszewski Stanisław 8, 17, 18, 21, 27, 38, 54, 57, 63, 118, 128
Puchalska Mirosława 59
Puszkin Aleksander 87
Puzyna J. 108

Rabski Władysław 55
Rafałowiczówna M. 154
Rakowska Laura 38
Reymont Władysław Stanisław 144, 145, 149
Rimbaud Jean Arthur 181
Rodziewiczówna Maria 11, 133, 149
Rokoszewski Szmul 111
Rogosz Józef 158
Różewicz Tadeusz 47, 182
Rudowski Witold 47
Ruffer Józef 61
Rutkowski Krzysztof 31
Rybicki A. 180
Rychter Jan 97
Rychter Józef Hieronim 98
Rydel Lucjan 10, 11, 20, 21, 27, 62, 67, 97, 110, 113, 156

Sandler Samuel 139
Sarbiewski Maciej Kazimierz 32
Sarnecki Zygmunt 54
Sawicki Stefan 11
Semczuk Małgorzata 59

Schelling Friedrich Wilhelm 69
Schiller Friedrich 87
Sichulski Kazimierz 139
Siemaszko Antoni 54
Sienkiewicz Henryk 10, 93, 100, 143, 147, 148, 149, 150, 151, 154
Sieradzki Ignacy 34
Sikora Ireneusz 21
Sinko Tadeusz 63, 72
Sitek Bolesław 15, 27, 29, 45, 53, 84, 85, 179
Shakespeare William 117
Shelley Percy Bysshe 85, 87, 88
Skorupa Ewa 174
Skrzyński Władysław 108
Skwarczyński Zdzisław 22
Sławek Tadeusz 178
Sławiński Janusz 74
Słodowski J. 58
Słowacki Juliusz 31, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 111, 118, 119
Smolarski Mieczysław 47, 153
Sobolewski Tadeusz 83, 84, 88, 128
Sobieski 105
Solorz Wojciech 58
Solski Ludwik 54, 56
Sowiński Leonard 26
Spinoza Baruch 69
Sroka Mieczysław 150
Stachura Edward 23, 31
Staff Leopold 19, 20, 24, 54, 61
Stala Marian 8, 67
Starke Kurt 36
Starowiejski Remigiusz 128
Staszczyk Adam 54
Sten Jan (Ludwik Bruner) 44, 47, 48, 125
Stendhal (Marie Henri Beyle) 155
Stępień Tomasz 110, 118
Strug Andrzej 131
Suleja Jędrzej 83
Sully Prudhomme 63
Sygietyński Antoni 54
Szabłowski Teodor 112
Szadurska Irma 38, 124
Szarlitt Bernard 47
Szarzyński Sęp Mikołaj 59
Szczepańska Anita 141
Szczepanowski Stanisław 106
Szczepański Ludwik 27, 61, 130
Szydłowska Mariola 56
Szymanowski Karol 23
Szymańska Beata 10
Szymczak Mieczysław 36
Szweykowski Zygmunt 8, 128, 169
Śliziński Jerzy 22, 50
Świderkówna Anna 175
Świętochowski Aleksander 10, 118

Tarnowski Stanisław 21, 23, 24, 28, 29, 106
Tatarowski Lesław 43
Tetmajer Kazimierz Stanisław 97
Trela Jerzy 58
Treugutt Stefan 156
Tuwim Julian 46, 108, 109, 116
Tycjan 36, 64, 73, 74

Ujejski Kornel 27
Ujejski Józef 91

Vondraczek František 113
Votruba Frantisek 50
Vrchlicki Franciszek 50

Walas Teresa 7, 9, 18, 111, 127
Weiss Tomasz 32, 84, 117, 129
Wende Ewa 141
Wergiliusz 100
Weyssenhof Józef 22
Węgrzyniak Rafał 96
Wierzyński Kazimierz 180
Wilhelmi Janusz 156
Winklowa Barbara 26, 27, 32, 85, 148
Wiśniewski Jacek 106
Witczak W. 57
Wnuk Włodzimierz 41, 43, 52
Wodzińska Maria 95
Wodziński Antoni 22
Wojnakowski Ryszard 36
Wyczółkowski Leon 105
Wyka Kazimierz 8, 14, 18, 36, 37, 51, 52, 74, 133, 160, 167

Wyka Marta 99
Wyspiański Stanisław 18, 21, 32, 96, 97, 121, 123, 138
Wyszyńska Ewa 61, 62, 64, 129

Zacharska Jadwiga 8, 40, 42, 52, 63, 119, 149, 154, 170
Zahorska Anna 37
Zalewski Marek 7
Zapolska Gabriela 56, 57
Zawistowska Kazimiera 61
Zaworska Helena 153
Zdziechowski Marian 29, 106
Zgorzelski Czesław 71
Ziejka Franciszek 157, 158
Zimand Roman 13, 18, 27, 28, 134
Ziomek Jerzy 31, 35, 109, 127

Żabski Tadeusz 151
Żeleńska Wanda 23, 26
Żeleński-Boy Tadeusz 20, 26, 29, 32, 38, 46, 63, 85, 86, 139, 147, 148, 170, 183
Żeromska Oktawia 22
Żeromski Stefan 57, 111, 132, 144, 149
Żmigrodzka Maria 64
Żółkiewski Stefan 153
Żuławski Jerzy 20, 22, 27, 128

Jan Jakóbczyk

Kazimierz Przerwa-Tetmajer. Annäherungen

Zusammenfassung

Die vorliegende Arbeit präsentiert, ordnet und interpretiert die Kunstwerke von Kazimierz Przerwa-Tetmajer, dem vor hundert Jahren berühmten Vertreter des Schrifttums des Jungen Polens. Die geschichtsliterarischen Kommentare (eigentlich nicht ausgiebige) konzentrierten sich auf Beweise des modernistischen Zusammenbruchs in Tetmajers Dichtung: des Leeregefühls, der Hoffnungslosigkeit, der Trübsal und Melancholie. Koinzident und richtig eingeschätzt wurde auch die Bedeutung des Zyklus *Auf dem Gesteinsgebiet-Podhale*.

Ziel der Arbeit ist, die Tetmajers Schaffen betreffenden stereotypen Meinungen und Interpretationsschemata zu verifizieren. Analysiert wurden hier solche Schaffensgebiete vom Autor des *Todesengels*, die von der Literaturgeschichte vergessen wurden. Deswegen stelle ich den noch nicht gut erkannten Schriftsteller vor, als einen Spaßvogel, Satiriker und Streithammel (4. Kapitel); schreibe von den pauschal geringschätzten Romanen (5. Kapitel); versuche auch die prinzipiellen Textprobleme in den Werken zu zeigen, die beim Herausgeber keine Interesse erweckt haben (6. Kapitel).

Im Vorrang versuche ich den Status des „Generationsdichters" nachzuweisen, denn diese Rolle hat über die Position des Dichters in den geschichtsliterarischen Synthesen entschieden. Ich veranschauliche auch die Skala und die Regionen des Lesererfolges von Tetmajer, der in der Zeit der Faszinierung von sublimer Meisterschaft und Ablehnung vom Utilitarismus seine Werke effektiv befördert und den Erwartungen des Lesermarktes elastisch gefolgt hat.

Ich beschäftige mich auch mit dem Problem der jungpolnischen Sonettsmanie, weil Tetmajer hundert Sonette geschaffen hat. Davon, dass nicht einzelne Sonette sondern ihre Zyklen den Leser anreden, überzeuge ich im 2. Kapitel. Das nächste 3. Kapitel betrifft das Problem der Originalität, der Entlehnungen, des Epigonismus, des Dialogs mit der Tradition. Alle diese Erscheinungen wurden am besten bei der Beschreibung der Relation Tetmajer – Słowacki ans Licht gebracht.

Sechs Monographien aus denen das Buch entsteht haben zum Ziel, ein neues Bild des Dichters, Schriftstellers, Autors von Dramen und zufälligen, aber doch außerordentlichen Literaturkritikers und Publizisten zu zeigen, dessen Bedeutung für die Literatur um die Jahrhundertewende schwer zu überschätzen ist.

Jan Jakóbczyk

Kazimierz Przerwa-Tetmajer. Close-Ups

Summary

The work presents, orders, and interprets the work of Kazimierz Przerwa-Tetmajer, a writer representative of and well known a hundred years ago in the period of „Young Poland". The historical commentaries on his work were not numerous and they concentrated their attention on the records of the Modernist crisis in Tetmajer's poetry: the feeling of emptiness, hoplessness, sadness and melancholy. Also the values of his cycle *Na Skalnym Podhalu (On the Rocky Podhale)* were generally agreed upon.

The aim of the present work is the verification of te stereotypical opinions, interpretive schemes which have been affixed to the discourses on Tetmajer's work. The subject of description are those aspects of the work of the author of *Aniol Śmierci* (*The Angel of Death*) about which history of literature does not remember. For this reason I present the weakly recognized image of the writer: jester, satirist, and arguer (Chapter IV); for this reason I write about his ignored novels (Chapter V); I also try to point out the basic textological problems of the collection of works in which the academic scholarship has been, so far, not interested (Chapter VI).

First of all, however, I am trying to verify the status of the „poet of the generation" as it was this role which decided about the poet's position in literary-historical syntheses. I present the scale and the regions of the success which, in the years of fascination with the sublimated artistry and the rejection of utilitarianism was able to efficiently promote his work, to flexibly react to the demands of the market.

I also take up the problem of the Young Poland's „sonnet-mania" and Tetmajer's role in this phenomenon – he wrote one hundred sonnets organized in cycles. Chapter two is devoted to the ways the sonnets „speak" – not individually, but in groups. The next, thrid chapter concentrates the questions of originality, borrowings, epigonism, dialogue with tradition. All these phenomena were best revealed in the description of the Tetmajer – Słowacki relation.

The six sketches which the book consists of are an attempt at drafting a new image of the poet, novelist, and playwright, but also an occasional, though not average, literary critic and publicist whose role in the literature of the break of the centuries cannot be overestimated.

Projekt okładki: Michał Jakóbczyk

Redakcja: Olga Nowak

Redakcja techniczna: Barbara Arenhövel

Korekta: Katarzyna Więckowska

Copyright © 2001 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 83-226-1026-2

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

Wydanie I. Nakład: 350 + 50 egz.
Ark. druk. 12,0. Ark. wyd. 16,0.
Przekazano do łamania w grudniu 2000 r.
Podpisano do druku w marcu 2001 r.
Papier offset. kl. III, 80 g. Cena 20 zł

Drukarnia Archidiecezjalna
ul. Wita Stwosza 11, 40-042 Katowice